

Hjemme i Gudbjerg

Erindringer fra en landsby i 30'erne

Af *Lise Christoffersen*

Når jeg vælger at fortælle om 30'erne, er det, fordi jeg i det tiår oplevede fællesskabet i landsbyen stærkest. Den 1. april 1930 begyndte min skolegang, som jeg havde set hen til i sikker forventning om straks at kunne læse. Den forventning opfyldtes nu ikke med det samme; til gengæld fik jeg meget andet, som jeg ikke havde forventet, nemlig sange, lege, fortællinger og samværet med de andre i klassen. Og med vores lærerinde, fru Kirkegaard, der var en fremragende forskolelærerinde, som det dengang hed. Hun var en munter, hjertelig dame med mørkt hår og brune, bløde øjne, der – når det tiltrængtes – kunne blive hårde bag de skarpe brillglas. Så gjaldt det om at lystre. Undervisning og opdragelse hørte sammen; høflighed og pæne manerer skulle læres, som man lærte lektier.

Mon ikke jeg har været blandt de sidste skolebørn, der oplevede en bispevisitats? En dejlig majmorgen sad der en fin gammel, hvidskægget herre i en stol neden for katederet. Det var biskop Rud. Præsten var der også, som sædvanlig vandrende op og ned ad gulvet med hænderne på ryggen, og der var nogle mænd fra skolekommissionen. Fru Kirkegaard hørte os i bibelhistorie, og mange år senere hørte jeg lærer Enggaard fortælle, at biskoppen til ham havde sagt, at han herefterdags altid ville tænke på Gudbjerg, når han i salmen »Du, som går ud fra den levende Gud«, kom til linjerne »Skin over vang som en morgen med sang, morgen i maj, når det grønnes«, hvilket har bevirket, at jeg gør det samme.

Skolen var altså det første sted, hvor jeg oplevede fællesskabet, men også naboer og genboer, ja såmænd hele landsbyen hørte med til min verden. Vi kendte alle og vidste, hvem der boede i hvert hus og hver gård. Selv boede vi i hjertet af det gamle Gudbjerg, tæt ved kirken på hjørnet, hvor vejene skærer hinanden, nord-syd, øst-vest. Dér lå vores smedje, og ganske tæt ved den lå landsbyens sprøjtehus, derefter det gamle, stråtede bindingsværkshus, hvor mine bedsteforældre, min moster, onkel og fætter boede. Så kom vores eget rødstens, hvor min søster, lillebror og jeg selv og vore forældre boede. Vi havde også en ung pige, en smedesvend og en lærling, så vi var en 8-9 stykker hver

Smedjen i Gudbjerg med sprøjtehuset til venstre. Tegningerne er udført af forfatterens mand.

dag og behøvede ikke at kede os, hvad min søster og jeg alligevel gjorde søndag eftermiddag, når den gode suppe, peberrodskødet og citronfromagen var sat til livs. Men hvis vi havde gæster eller skulle »af by«, føltes søndagen ikke lang.

Om søndagen kørte vi til Lundeborg og badede, til hverdag nøjedes vi med åen, der løb neden for bakken, hvor vi boede. Stokkebækken har til alle tider været Gudbjerg-børnenes store oplevelse; om foråret plukkede vi masser af kodrivere, som skrænterne vrimlede med, og på varme sommerdage fiskede vi hundestejler i det glitrende, klukkende åløb. En ørred eller gedde hændte det også, en af de store drenge fik på krogen. Vandstanden i åen regulerede vandmølleren ved hjælp af sluselemme, så hvis vi en morgen vågnede ved en brusende, buldrende lyd, vidste vi, det betød, at åen var stopfyldt med vand, måske gået over sine bredder. Ellers var de to sikre morgenlyde kirkeklokken og de klingrende hammerslag fra smedjen.

Om aftenen ringedes solen ned, vel at mærke når den gik ned, altså sidst på dagen ved vintertide, sent på aftenen ved sommertid. Vi kunne godt få lov til at gå med Kristian op i tårnet at ringe, men foretrak for det meste at blive nede på »den grønne plet«, der ikke var en velplejet plæne, men en trekantet, græsklædt plet jord mellem tre veje – to, der mødtes ved smedjen, den tredje en lille sti på skrå mellem snedkerens og skomagerens huse. Pletten var sikkert lige så gammel som landsbyen, har måske været bystævne og blev i min mors barndom benyttet til græsning for et par køer.

I hver spids af trekanten stod et træ. Det ældste, en stor gran, hvis top altid suste – ganske sagte i stille vejr, vildt og voldsomt i stormvejr. I den anden spids stod en blodbøg, som snedkerens kone havde set

den gamle smed, Nikolaj Nielsen, plante i året 1900, så den kender man alderen på. Også på rødtjørnen i den tredje spids, for den kan jeg huske blev plantet i 30'erne. Senere blev der plantet en »freds-eg« i 1945 til minde om befrielsen.

På den plet legede vi næsten hver aften i den lyse tid, også mange eftermiddage, hvor folk færdedes på vejene omkring os. Den gamle hjulmand kom trillende med hjul til smedjen, hvor der skulle lægges en jernring omkring, inden det kunne sættes på en af de stive arbejds-vogne, man var i gang med. Folk kørte forbi på cykel eller i hestevogn; en bil sås ikke hver dag. Gamle koner gik på kirkegården med blomster til en grav, en af dem traskede så underligt rastløs af sted med mærkelige daskende bevægelser, mørk og skummel så hun ud, mumlede ustandseligt med sig selv. Det hed sig, at hun som ung var blevet sindssyg af ulykkelig kærlighed; vi var bange for hende, selv om vores forældre sagde, at hun var ganske ufarlig.

På lune sommeraftener hændte det, at Peter Post satte sig i sin have og spillede på sin kornet, eller at snedkerens Ingemann gav et nummer på sin trækbasun. Og her må et indskud til, som dels er historisk korrekt, dels ren fantasi: I komponisten Carl Nielsens breve fra 1921 kan man læse, at han i det år skrev korværket »Fynsk Forår«, og at noget af det skete på Mullerup Slot, som ligger i sognet. En datter af etatsråden og etatsrådinden, fru Nancy Dalberg, hjalp ham med renskrivning af noderne, og siden jeg har læst det, har jeg altid set den grønne plet i Gudbjerg for mig, når jeg hører børnekoret synge »Nu vil vi ud at lege«.

Lige øst for smedjen ligger gadekæret, selvfølgelig hver vinter dækket med et tykt lag is, hvor byens rødkindede, langnæsedede, hujende unger for omkring på skøjter eller uden, mens oppe på vejen de tunge skovslæder stille gled forbi fyldte med store trækævler. Og klingende bjælder meldte en hest i let trav foran en kane med et par satte gårdmandsfolk i lune fodposer. Og solen sank og efterlod en rød sydvesthimmel, der fortalte, at nu var det tid at komme ind i det varme køkken til de smurte rugbrøds-klemmer.

På den anden side af gadekæret lå forsamlingshuset, hvor der også udfoldedes et rigt fællesliv. Særlig i vinterhalvåret, hvor sæsonen indledtes med høstfest og »Jeg så ham som barn« i den pyntede sal med den fine loftsfrise i 12 felter, svarende til årets 12 måneder, på endevæggen en myndig Mor Danmark med Den Tapre Landsoldat og Den Lille Hornblæser på hver side. Jeg tror, at dekorationen var udført af maleren Trier fra Vallekilde, tror også, at det skete i 30'erne, men er ikke sikker. Derimod er jeg sikker på, at det smukke anlæg uden om forsamlingshuset med de velholdte rosenbede i de velholdte græsplæner blev anlagt i de år.

I den store sal øvede karle og piger gymnastik og folkedans. På scenen spillede dilettant med maler Petersen og hans kone som de faste igangsættere af »Genboerne«, »Eventyr paa fodrejsen«, »En vilje« eller »Husker du i høst«. Den sidste forestilling havde min søster og jeg et nært forhold til, da vores smedsvend, Karl, spillede en rask ungersvend, som vi hjalp med at lære sine replikker. Spillegilde var der også – ét hvert år, om jeg må be' – lige før Mortensaften.

Men højdepunktet var skolens juletræsfest 3. juledag, der heldigvis forløb nøjagtig ens hvert år: Fædrene som vagtsoldater rundt om det store pyntede træ med levende lys, tre store kredse af »børn og voksne i kærlig krans«, sang og historielæsning, godteposer, og når lysene var brændt ned, blev træet sat i »skammekrogen«, fordi det skulle bruges næste dag, hvor Ellerup skole festede. Peter Post tog plads på scenen med sin harmonika og glade sang; vi dansede, mens forældrene drak kaffe i »den lille sal«, og på slaget 11 lød »Altid frejdig«. Derpå ud i garderoben, hvor Niels og Mary udleverede overtøjet i flyvende fart. Og så hjem gennem den mørke nat med far og mor i hånden, mens hestekøretøjerne gled forbi med tændte stearinlys i forlygterne og en dinglende flagermuslygte fra bagsmækken. Der holdtes også mange familiefester i forsamlingshuset, og næsten alle sammenkomster efter begravelser foregik dér.

I 1935 døde fru Kirkegaard, hvilket gjorde et stærkt indtryk på alle, ikke mindst på min familie, som havde haft et varmt venskab med hende og hendes to unge døtre. Den nye lærerinde, frøken Witt, var en ganske anden type, sporty ville man kalde hende nu, men det ord kendte vi ikke. Frøken Witt var også musikalsk og forsøgte at lære mange af os at spille klaver. Hun forsøgte også at gøre os interesseret i torsdagskoncerter ved at invitere os ind i sin dagligstue for at lytte til radiotransmissionen, men det lykkedes nu ikke – dengang.

Nu var jeg flyttet over i »den store skole«, hvor jeg befandt mig godt. Måske var en af grundene den, at skolen også havde været min mors og hendes søskendes skole. Er der ikke noget om, at gamle huse rummer en atmosfære af alle de mennesker, der har færdedes der før én selv? En anden årsag var den, at vi sang så mange salmer og sange, som jeg holdt af. Lærer Enggaard var også kirkesanger eller degn, som det hed, en titel, han ikke yndede, men en plads han egnede sig godt til med sin klangfulde stemme og sin noble optræden. Lærerne fra landsbyerne Ellerup og Lakkendrup skiftedes til at være organister, den ene bedre end den anden, for nu at sige det på den måde.

I sommeren 1937 gik jeg til præst og blev konfirmeret den 3. oktober i vores kønne kirke, der som næsten alle Danmarks landsbykirker er fra 1200-tallet og på den måde ingen seværdighed. Men i mange år

ejede den én, måske landets eneste, nemlig et lille asketræ, der havde slået rod i et hul mellem munkestenene i korets østgavl. Højest sandsynligt er træet groet op af et frø, som en fugl har bragt derind. Det standsede i vækst, da det havde nået en højde af et par meter, og den grønne dusk prydede i mange somre den hvide gavl; men desværre slog de strenge krigsvintre træet ihjel.

Efter konfirmationen gik vi til ungdomsmøder i præstegården, hvor pastor Bang, som efterfulgte pastor Svejstrup i 1932, læste eller genfortalte forskellige romaner eller skuespil. »Peer Gynt« husker jeg, og den aften, vi hørte »Legenden om juleroserne«, lærte vi også at synge »En rose så jeg skyde«, der dengang ikke stod i salmebogen. Vi fik også kaffe med hjemmebag, og bagefter hjalp vi med opvasken i det store, hyggelige køkken.

Den enkle og smukke præstegård bestod af tre stråtækte længer omkring gårdspladsen og det tegltækte stuehus med en lang vinduesrække mod gård- og havesiden. I den ældste del af haven fandtes mange store, fritstående træer foruden en skøn kastanieallé. Da et stykke af haven blev taget fra til en ny kirkegård, blev der i stedet lagt noget til fra »Bjerget«, som marken nordfor altid har heddet. Øverst i den nye have stod flagstangen og afsluttede et farvestrålende stauedebed langs græsplænen, hvor vi selvfølgelig legede »To mand frem for en enke« ved sommermødet.

Jeg går nu over til årets største begivenhed – ikke blot for os i Gudbjerg, men for det ganske Sydøstfyn – nemlig 2. Hovedkreds' gymnastikstævne på »Gudbjerglund«. Hvis jeg hævder, at den fest altid foregik i strålende sol med smældende flag, ville det være usandt; allige-

Gudbjerg kirke.

vel påstår jeg det – regnvejr er så kedeligt sådan en dag, og festlig var den. Lange rækker af gymnaster marcherede ind på den runde plads med messingblæsere i spidsen, der truttede »I vor barndom« for fuld udblæsning, delingsførerne kommanderede, formanden rømmede sig og bød velkommen, flaget gled til tops, og holdene begyndte deres opvisning. Pigerne i lyseblå kitteldragter, karlene i hvid tricot.

Ved de stående øvelser var der ingen musikledsagelse, men hver gang springene begyndte, satte messingblæserne i med en glad hopsa. Alle holdene sang både ved ind- og udmarch. Pigerne foretrak »Danmark, nu blunder den lyse nat«, karlene »Stræk din fod«, hvis de da ikke vovede sig i gang med »Høje nord«, hvad de sjældent slap godt fra. Efter opvisningerne slog man sig ned i græsset med den medbragte mad. Og så fulgte en ekstra opvisning af et elitehold: Jørgine Abildgaards yndefulde Snoghøj-piger i deres lysegrå silkekitteldragter overværedes i andagtsfuld stilhed, der blev efterfulgt af bragende klapsalver. Til slut blev det store flag sænket; mændene blottede deres hoveder, og »Ved solbjergs lag« tonede ud over pladsen. Aftenen var lys og lun, nordvesthimlen luende rød, og nede i ådalen bryggede mosekonen for fuld damp. En herlig dag var forbi.

Pladsen, hvor vi festede, lå i en lund på det høje bakkedrag syd for Gudbjerg. Heroppe har stenalderfolket rejst mindesmærker over deres døde, 4 langdysser og et dyssekammer. For 6–7000 år siden bosatte de første Gudbjerg-folk sig nede i dalen ved Stokkebækken. Hvor deres boplads lå, ved vi ikke, men deres gravpladser var heroppe, og dem har vi endnu noget af, selv om man gennem årene har handlet ilde med de store sten. De blev brugt som byggematerialer, og så sent som i 1863 blev der hentet sten fra gravene til præstegårdens genopbygning efter branden.

I 1872 blev dysserne omsider fredet, og i 1923 opstod tanken om »Møde- og mindepladsen Gudbjerglund«. Folk fra hele Sydøstfyn gik sammen om at beplante dyssernes omgivelser og indrette en mødeplads, hvor det var tanken at rejse mindsten over nationale begivenheder og egnens folkelige førere. Der gik nogle år, før træerne var vokset til, så man kunne kalde det en lund, og i 1930 satte man så den første mindsten, for genforeningen i 1920. Året efter rejstes stenen for Hans Christensen, bonden fra Vejstrup, der var medlem af Stænderforsamlingen og den grundlovgivende Rigsdag. Og de første folkelige møder blev holdt, og gymnastikfesterne begyndte.

Men hvis 30'erne skal beskrives uden for megen nostalgi, kommer man ikke udenom de barske forhold, der også fandtes. At folk ligefrem sultede, kender jeg ikke eksempler på, men jeg ved, at bagerens brødkusk – som han stadig kaldtes, selv om han havde skiftet hesten ud med en lille lastbil – var ventet med længsel i de hjem, hvor det

Dysse på Gudbjerglund.

gode rugbrød blev skåret i tykke humpler til børnene og belagt med sirup, inden kuskens endnu var ude af døren. I de kolde vinterdage travede mænd i tunge, sorte frakker forbi mit hjem til kontrolstedet for at »krydse«, og understøttelsen formåede bare at holde sulten fra døren og ilden vedlige i kakkelovn og komfur.

Sygdom fandtes i alle kredse. De epidemiske børnesygdomme undgik ingen, og deres følgesvende, især mellemørebetændelsen, florerede stærkt. Tuberkulosen var nok den sygdom, man frygtede mest, men lungebetændelse var heller ingen spøg. Hjerneblødning med årelange lammelser og stumhed kendte vi personligt i mit eget hjem, hvor min mormor sad eller lå totalt hjælpeløs i ni år, og min unge moster var bundet til hjemmet lige så længe.

Vores flittige hjemmesygeplejerske, frøken Jensen, færdedes tidligt og sent i al slags vejr på sin cykel, og lægebesøg i hjemmene var hyppige, hvorimod man sjældent kom i konsultationsværelset. Indlæggelse på sygehuset skete næsten altid i sidste øjeblik, og havde sygebilen været set på vejen i dagens løb, vidste alle inden aften, hvor den havde været.

Fødsler foregik i hjemmene, og vores lille, stilfærdige jordemoder, fru Skovsgaard, var agtet og afholdt alle vegne. Hændte det, at lægens bil holdt uden for hjemmet, mens fødslen stod på, kunne vi af og til ved aftenstid, når kirkeklokken ringede solen ned, se en far på kirkegården med en bittelille kiste i armene. Men ellers fik vi gerne varsel om dødsfald uden for snedkerens værksted af en kiste, der duftede af frisk tjære og høvlspåner. Vidste vi, at det var en gammel mand eller kone, den skulle bruges til, forbandt vi ikke synet med noget trist, hvorimod det gjorde anderledes indtryk, hvis det drejede sig om et

ynge menneske. Livets begyndelse og afslutning indgik som en naturlig del af vores tilværelse.

Folk blev boende i deres hjem, til de døde, og tre generationer under samme tag var ganske almindeligt. Mange steder foregik det i en god og naturlig atmosfære, men lige så mange steder i en anspændt, ja fjendtlig, som alle generationer led under. Unge mødre kunne risikere aldrig selv at få lov til at pusle, eller svøbe som det endnu kaldtes nogle steder, deres spædbørn, fordi bedstemoderen anså det for sin retmæssige pligt. Og jeg har hørt om gamle mennesker, der blev sat uden for bordfællesskabet, hvis de ikke længere kunne håndtere ske og gaffel.

Men når det er sagt, må det også siges, at den hjælpsomhed mellem familier og naboer, der var almindelig, og den samhørighed, vi følte os med i, gjorde, at dette beskedne tiår blev til - nå ja - »mit tabte paradis«. Den 1. september 1939 brød Anden Verdenskrig ud og forandrede meget - også »hjemme i Gudbjerg«.